

HELEN RAPPAPORT

ÎN VÂRTEJUL REVOLUȚIEI Petrograd 1917

CORINT
ISTORIE

HELEN RAPPAPORT

ÎN VÂRTEJUL
REVOLUȚIEI
Petrograd 1917

Traducere din limba engleză de
Dorina Tătăran

Capitolul 1

„Femeile încep să se revolte la cozile pentru pâine”

În noiembrie 1916, Arno Dosch-Fleurot*, jurnalist experimentat care lucra pentru un cotidian popular din SUA (*World*, din New York) a sosit la Petrograd după o perioadă istovitoare de relatări despre Bătălia de la Verdun. Avocat format la Harvard, provenit dintr-o familie prestigioasă din Portland, se orientase spre jurnalism și relata despre război încă din august 1914, când editorul său din New York îi oferise ceea ce îi păruse șansa vieții: „Îți propun să mergi în Rusia.”¹ Dar nu era ușor să ajungă acolo, prin Europa devastată de război. Fleurot a trebuit să traverseze Canalul Mânecii până în Anglia, pentru a lua un vapor de la Newcastle la Bergen. A urmat o călătorie lungă cu trenul prin Norvegia, Suedia și spre nord, până la punctul de control finlandez de la Torneo, unde a ajuns epuizat și s-a certat cu funcționarii vamali, „pentru a-l lăsa să-și treacă mașina de scris, fără să plătească taxe”. În timp ce se urca în trenul care avea drept punct terminus Gara Finlanda din Petrograd, vameșul a încercat să-i potolească entuziasmul: „Știi că ziarelor voastre

* Arno Dosch-Fleurot a fost fiul unui imigrant german din Oregon. În timpul Primului Război Mondial, a adoptat numele de familie al mamei sale franceze, Fleurot, pentru a evita dificultățile în timpul relatărilor de pe Frontul de Vest (n. a.).

le plac știrile de senzație”, i-a zis el, „dar mă tem că nu veți găsi subiect pentru niciuna în Rusia.” Fleurot se aștepta ca misiunea lui să dureze aproximativ douăsprezece săptămâni, dar, în cele din urmă, avea să petreacă mai bine de doi ani în Rusia.²

Deși sunase înainte și rezervase o cameră la Hôtel de France, la sosire, a constatat că acesta era plin. I s-a oferit masa de biliard, să doarmă pe ea. Era foarte tare, își amintea el, „și propice mai mult cugetării decât somnului”³. Era încântat să fie în Rusia, după doi ani petrecuți pe Frontul de Vest, dar acela era un teritoriu virgin pentru el și era plin de toate prejudecățile clasice:

Mi-am verificat cunoștințele despre Rusia și am descoperit că aveam una sordidă, de la citirea romanului *Crimă și pedeapsă*, de Dostoievski, una tragică, de la vizionarea ecranizării *Învierii* lui Tolstoi, una teribilă, de la lectura cărții *Darkest Siberia*, de George Kennon*. Pentru prima dată după ani de zile, mi-am amintit poveștile pe care o infirmieră de origine finlandeză ni le spunea nouă, copiilor, despre nemiloșii țari otrăviți cu mere, despre boierii care aruncau iobagii la lupi... Aveam în minte un talmeș-balmeș de nihiliști cu bombe, funcționari corupți, Duminică Însângerată și cazaci barbari.⁴

Recunoscând cât de „puține lucruri” știau sau înțelegeau el și colegii săi americani despre situația din Rusia, în scurt timp, Fleurot a fost informat despre ceea ce îl aștepta de către Ludovic Naudeau, corespondentul publicației franceze *Le Temps*, ale cărui relatări de pe frontul rusesc îl impresionaseră foarte mult. Naudeau l-a dus pe Fleurot la restaurantul de lux Contant's,

* George Kennon (1845–1924) a fost un călător și explorator american remarcabil, care a scris numeroase dezvăluiri despre sistemul de detenție din Siberia (n. a.).

la un somon afumat și caviar, unde l-a avertizat că „Rusia are același efect asupra tuturor jurnaliștilor”:

Te vei lăsa vrăjit. Ți dai seama că te afli într-o altă lume și simți că trebuie nu doar s-o înțelegi, ci trebuie s-o pui pe hârtie [...]; nu vei ști suficient de multe despre Rusia pentru a explica ceva, până când nu vei fi aici de atât de mult timp, încât să fii tu însuși pe jumătate rus, iar atunci nu vei fi în stare să spui nimănui nimic despre ea... Te vei trezi tentat să compari Rusia cu alte țări. Nu carecumva s-o faci, însă!¹⁵

Oricum, Fleurot și Naudeau nu erau singurii jurnaliști străini aflați la Petrograd chiar înainte de izbucnirea revoluției. Relatările corespondentului Reuters Guy Beringer, precum și cele ale lui Walter Whiffen și Roger Lewis, de la Associated Press, erau difuzate în Occident, iar în oraș mai era un grup de reporteri, în special britanici: Hamilton Fyfe de la *Daily Mail*, Harold Williams, un neozeelandez care scria pentru *Daily Chronicle*^{*}, Arthur Ransome, de la *Daily News* și *Observer*, și Robert Wilton, de la *The Times* – toți scriau periodic reportaje deși, în general, nu le semnau.^{**} În scurt timp lui Fleurot i s-au alăturat compatrioții americani Florence Harper (prima jurnalistă americană din Petrograd) și amicul ei, fotografatul Donald Thompson, ambii lucrând pentru revista ilustrată *Leslie's Weekly*.

Inepuizabilul Thompson, originar din Topeka, oraș din statul american Kansas, era un bărbat sfrijit, dar plin de energie, de 1,65 metri, știut de toată lumea pentru pantalonii săi de călărie

* Relatările lui Williams au fost, de asemenea, distribuite de *Daily Telegraph* și *New York Times* (n. a.).

** Multe dintre reportaje erau, pur și simplu, creditate ca aparținând „corespondentului nostru la Petrograd” – sau ceva asemănător – și este dificil să se acorde creditul cuvenit pentru unele dintre reportajele jurnaliștilor britanici și americani aflați în prima linie în timpul Revoluției Ruse (n. a.).

și basca de pe cap, pistolul Colt pe care îl purta mereu la brâu și aparatul de fotografiat de care nu se despărțea niciodată. De opt ori încercase să ajungă pe Frontul de Vest ca fotograf de război, de fiecare dată sfârșind prin a fi respins de autoritățile militare, care-i confiscau filmele sau aparatele. În cele din urmă a reușit, filmând la Mons, la Verdun și pe Somme, printre multe alte locuri de pe linia frontului, și ducându-și filmările pe furiș la Londra sau la New York. S-a îndreptat spre Rusia în decembrie 1916, împreună cu Harper, după ce fusese informat că „se așteaptă probleme acolo”, și având, în plus, misiunea de a filma pentru Paramount⁶.

La fel ca mulți americani aflați pentru prima dată în Rusia, Thompson, Harper și Fleurot, precum și alții care i-au urmat, „au intrat în Petrograd cu acel optimism american atotcuprinzător și atotștiutor”. Dar, „treptat, clima, melancolia rușilor, gravitatea tuturor lucrurilor aveau să le domolească entuziasmul”⁷. Pentru a ajunge la Petrograd, Harper și Thompson au folosit calea alternativă de intrare în Rusia disponibilă la acea vreme: o navă care traversa Pacificul până în Japonia și de acolo până în Manciuria, de unde au luat-o pe calea ferată transsiberiană. Au venit cu tot cu aparatele foto voluminoase și cu trepiedul lui Thompson, dar și cu garderoba uriașă și, în mare parte, nepotrivită a lui Harper, Thompson remarcând cu amuzament că „din cauza bagajelor suplimentare, Florence Harper a trebuit să cumpere șase bilete de tren în plus”⁸.

Ajunși la Petrograd la ora 1:00, în data de 13 februarie 1917, s-au îndreptat spre ceea ce era un fel de far pentru toți vizitatorii străini – Hotelul Astoria –, doar ca să li se spună că nu mai existau paturi libere. După multe rugăminți, lui Harper i s-a dat „o cămăruță atât de mică, încât nu era loc nici măcar pentru bagajul meu de mână”⁹. Thompson însă a fost nevoit să-și

petreacă prima noapte rătăcind pe străzile înghețate, în toiul unui viscol, până când a reușit să găsească un hotel ieftin de mâna a treia.

Să găsești cazare în oraș era extrem de dificil. Atașatul special al SUA, James Houghteling, observa că „fiecare hotel este plin și nicio casă sau apartament de închiriat nu rămâne pe piață douăzeci și patru de ore. Oaspeții dorm în sălile de mese private și pe coridoarele hotelurilor și nu se poate face baie niciodată înainte de ora 9:00 sau după 21:00, pentru că în fiecare baie este câte un nefericit care doarme.” La sosirea lui în ianuarie, el observase că propriul hotel mirosea „ca o pensiune de clasa a treia din Chicago”¹⁰.

Cea mai mare parte a teribilei lipse de spații de cazare din capitală era o consecință a faptului că la jumătatea lunii ianuarie Germania amenințase că submarinele ei vor torpila chiar și navele neutre pe care le vor întâlni, motiv pentru care nicio navă de pasageri sau de marfă nu mai pleca din principalele porturi din Norvegia și Suedia spre Rusia, lăsând mulți cetățeni străini și călători blocați în Petrograd. „Sunt sute de oameni aici care așteaptă să plece, iar alte sute sunt în Suedia și Norvegia”, scria infirmiera scoțiană Ethel Moir.¹¹ La sosirea la Petrograd în ianuarie, ea și colega ei, Lilius Grant, s-au trezit aruncate din trenul care venea de pe frontul românesc pe un „dâmb de zăpadă abrupt”, după care s-au luptat să-și care ranițele și să găsească o droșcă*, reușind, în cele din urmă, să rămână pentru o noapte într-un hotel unde au dormit direct pe podea.¹² După o căutare zadarnică în ziua următoare, au apelat la pastorul

* *Droška* era o trăsură cu două roți, trasă de cai, echivalentul rusesc al unei trăsurii cu birjar (n. a.). [*Termenul дрожка (rus.) a pătruns în limba română, fiind atestat de dicționare, motiv pentru care nu am păstrat în traducere sublinierea cu litere cursive din original – n. red.*]

Lombard, de la Biserica Engleză, iar acesta a reușit să le facă rost de camere în comunitate, la British Nursing Home. După rigorile din spitalele de campanie, fusese o mare plăcere pentru ele să petreacă seara cu Lombard, bucurându-se de „căldură englezească adevărată, fotolii confortabile și de felii de pâine prăjită cu unt”. Acestea erau „un lux nemaîntâlnit”, la fel ca și experiența de a dormi din nou „în paturi adevărate și pe așternuturi”. Dar erau nerăbdătoare să ajungă acasă: „Este mai ușor să intri în Rusia decât să ieși din ea!”, scria Moir. „Și, din câte auzim, va deveni și mai dificil – sunt zvonuri despre o *revoluție* –, se aude asta peste tot.”¹³

În timp ce așteptau să părăsească orașul și să se întoarcă în Marea Britanie, Moir și Grant au vizitat-o pe lady Georgina Buchanan și pe fiica ei, Meriel, și au aflat câte ceva despre neobosita muncă de ajutorare întreprinsă în Petrograd de către membrii comunității britanice, în special în sprijinul miilor de refugiați care fugeau de luptele din țările lor de origine din est. Aceștia se revărsau în Gara Varșovia după ce călătoriseră zile întregi înghesuiți în vagoane de marfă, iar de acolo erau trimiși în mizerabilele barăci temporare din lemn, din apropiere. Acestea abia dacă erau niște magazii pline cu rânduri triple sau cvadruple de paturi supraetajate și adăposteau, fiecare, între două sute și trei sute de persoane. Alți refugiați căutau adăpost în hangarul deschis, în care bătea vântul, care era gara însăși – dormind pe podelele reci din piatră sau prin vagoane de călători ori de marfă. Unii erau adăpostiți în pivnițe umede și fără ferestre. Bolile erau foarte răspândite, în special, epidemiile de rujeolă și de scarlatină; oriunde te uitai, refugiații „zăceau toată ziua cu ochii umflați și lipsiți de expresie, pe jumătate năuci, în duhoarea sufocantă a locului”¹⁴.

Vederea atâtor copii mizerabili, cu haine insuficiente și adesea fără încălțăminte, cu trupurile și părul pline de purici și de păduchi, a dus la o intensificare a activității filantropice a imigranților. De două ori pe zi, cozile de refugiați se formau la ușa cantinei amenajate pentru ei, iar nefericiții tremurau în zdrențele lor, așteptând semnalul care le dădea dreptul la o bucată de pâine neagră și un bol de *porridge* (terciul englezesc), „împărțite de doamnele din comunitatea engleză, care forfoteau pe acolo” și care erau conduse (ca întotdeauna) de reductabila lady Buchanan.¹⁵ Donațiile de haine și de încălțăminte pentru refugiați erau sortate la ambasada britanică de mai multe grupuri de voluntare, pe care tot ea le adunase; încăpearea folosită în acest scop, după cum își amintea fiica ei, Meriel, „nu semăna cu nimic altceva mai mult decât cu un târg de vechituri”¹⁶. Pentru că nu se mulțumea cu munca sa la ambasadă și la cantina refugiaților, lady Buchanan era și patroana unei maternități pentru refugiatele poloneze din Petrograd, care fusese deschisă de către Millicent Fawcett Medical Unit din Rusia, cu ajutor substanțial din partea Comitetului pentru Refugiați „Tatiana”, numit așa după cea de-a doua fiică a țarului, care era conducătoarea lui onorifică.

În calitate de autoproclamată *grande dame* a activității de război a comunității, lady Buchanan a fost oarecum deranjată când domeniul ei a fost invadat de o rivală: micuța, fragila, dar curajoasa lady Muriel Paget. O filantroapă pasionată, care petrecuse nouă ani conducând cantine pentru săraci în cartierele defavorizate ale Londrei, lady Muriel provenea, la fel ca soția ambasadorului, din eșaloanele superioare ale aristocrației: era fata contelui de Winchilsea și se căsătorise cu un baronet.¹⁷ După ce a aflat despre cât de îngrozitoare erau pierderile armatei rusești pe Frontul de Est, lady Muriel a făcut presiuni

asupra unui distins comitet de susținători din Marea Britanie, printre care se număra și Alexandra, Regina-Mamă, pentru ca o unitate spitalicească anglo-rusă să fie înființată în Rusia sub auspiciile Crucii Roșii.¹⁸ În calitate de organizatoare-șefă, ea conducea echipa spitalului, formată din chirurghi, medici, infirmieri, douăzeci de infirmiere calificate* și zece infirmiere voluntare (din VAD). De asemenea, plănuia să înființeze în Rusia trei spitale de campanie. Finanțat din donații ale publicului britanic, Spitalul Anglo-Rus dispunea de 180 de locuri pentru soldații ruși răniți sau chiar două sute, dacă personalul lipea paturile între ele. Pentru sediul spitalului, a avut norocul să obțină palatul neobaroc al Marelui Duce Dmitri Pavlovici, împrumutat pe durata războiului, datorită puterii de convingere a lui sir George Buchanan.

Situat pe Nevski Prospekt, la numărul 41, la colțul Podului Anicikov, vizavi de palatul împărătesei văduve** de pe Fontanka (brațul stâng al Nevei, care străbate centrul orașului), palatul era o clădire frumoasă, cu stucatură de culoare roz-închis, cu pilaștri și ornamente crem, dar nu era foarte potrivit pentru un spital.*** Canalizarea era rudimentară, iar instalațiile sanitare erau inexistente¹⁹. A fost nevoie să se instaleze de urgență apă

* Infirmierele calificate erau surori de la Crucea Roșie, în principal de la spitalele St. Thomas's și St. Bart's, din Londra (n. a.).

** „Împărăteasa văduvă” era titlul purtat de văduva țarului precedent, adică mama țarului în funcție. În cazul de față, era vorba despre Maria Feodorovna (1847-1928), văduva lui Alexandru al III-lea (n. red.).

*** Construit în secolul al XVIII-lea sub numele de Palatul Beloselski-Belozerski, a fost reconstruit în secolul al XIX-lea, iar în 1883 a fost cumpărat de către Marele Duce Serghei și de către soția sa, Ella, sora împărătesei. După ce Marele Duce a fost asasinat în 1905, soția sa i-a dăruit palatul lui Dmitri Pavlovici, care și-a păstrat apartamentele private de la parter. Aici s-au refugiat el și Felix Iusupov, îngroziți și plini de sânge, după ce l-au ucis pe Rasputin (n. a.).

curentă, băi și toalete, în timp ce sala de concerte înaltă și aurită și cele două săli de recepție mari, interconectate, au fost transformate în saloane de spital. O sală de operații, un salon de radiologie, un laborator și camere de sterilizare au fost amenajate în celelalte încăperi compartimentate. Frumosul parchet al palatului a fost acoperit cu linoleum, iar tapiseria și obiectele din mătase de Damasc, precum și heruvimii sculptați în ipsos, au fost mascați cu placaj.

Modestul spital al comunității britanice, condus de către lady Buchanan, aflat pe insula Vasilevski, cu cele 42 de paturi pentru soldați și 8 pentru ofițeri, a fost, în mod inevitabil, eclipsat de noul Spital Anglo-Rus, mai mare și mai bine finanțat, care a arborat cu mândrie steagul Marii Britanii (*Union Jack*) deasupra ușii de la intrare.²⁰ La 18 ianuarie 1916, acesta a fost inaugurat oficial de către împărăteasa văduvă și de către cele două fiice mai mari ale țarului, Olga și Tatiana, în prezența a numeroase Mari Ducese și a unor Mari Duci, precum și a familiei Buchanan. Pentru fotografia de grup obligatorie, lady Buchanan a pozat cu o pălărie mare și înfășurată în blănuri, dar nu și-a ascuns resentimentele: „Nu am nimic de-a face cu Spitalul Anglo-Rus”, i s-a plâns cumnatei sale, „deoarece lady Muriel Paget a avut grijă să mă țină departe de el”²¹. Poate că era mai bine așa, deoarece tot timpul lui lady Georgina era deja consumat de propria activitate de ajutorare, ea ocupându-se chiar și de organizarea unui spectacol caritabil, în luna februarie: *Lady Huntworth's Experiment*, piesa de teatru a lui lady Huntworth, pusă în scenă de Compania doamnei Waller, o trupă londoneză care făcea un turneu prin Europa, toate încasările fiind destinate achiziționării de „haine călduroase pentru soldații ruși”²².

Lady Georgina a fost omniprezentă în iarna aceea: nu doar la atelierul de lucru al ambasadei și la cantina refugiaților, ci și la

sortarea proviziilor pentru spital de la un depozit al Crucii Roșii și la ajutorarea prizonierilor de război ruși evadați, la sosirea lor acasă. „Am dat cămăși, șosete, tutun etc. la aproape 3.000, pe lângă faptul că le-am împărțit tuturor haine pentru soțiile și copiii lor. Îmi trimit o mulțime de scrisori de recunoștință”, scria ea într-o scrisoare trimisă acasă. Iar la începutul anului 1917, se plângea că nu avea niciodată o clipă să stea jos, „iar în ceea ce privește lectura unei cărți sau orice alt lux de acest gen, nu îți permiți nici măcar să te gândești la așa ceva.” Spitalul ei era plin. Niciun pat nu rămânea liber mai mult de o zi; „de fapt, ne telefonează în fiecare zi să ne întrebe dacă nu putem primi mai mulți... începem să nu mai avem de niciunele.”²³

Spitalul Anglo-Rus era și el de-a dreptul asediat. Încă de la deschidere, fusese repede umplut până la refuz cu bolnavi grav, mulți dintre ei cu răni groaznice și infectate. În mare parte, acestea erau rezultatul cangrenei gazoase, flagelul frontului rusesc, după cum observa chirurgul Geoffrey Jefferson. Mirosul rănilor supurante era îngrozitor, deoarece mulți dintre răniți avuseseră nevoie de patru sau cinci zile pentru a fi aduși la Petrograd de pe front. Dar era mult prea frig pentru a deschide ferestrele mai mult de câteva minute, să se aerisească.²⁴

Dorothy Seymour, o infirmieră VAD care fusese transferată recent la Spitalul Anglo-Rus după ce fusese pe Frontul de Vest, a fost profund tulburată la sosirea sa în Petrograd. Orașul „mirosea foarte urât, era foarte mare și foarte nepregătit pentru război, într-o măsură mult mai mare decât Londra.”²⁵ Poate că războiul îi părea foarte departe, dar nu și sentimentul accentuat de tensiune socială pe care l-a întâlnit acolo: „Politica este captivantă aici, dar este greu să înțelegi ceva, fiindcă e o învălmășeală strașnică”, îi scria ea mamei sale. Dar personalul VAD era norocos: „Fiind de la Crucea Roșie, suntem foarte

bine hrăniți”; aveau chiar luxul ca „buiotele să fie umplute noaptea și să avem apă caldă dimineața”²⁶.

Ca fiică de general și nepoată a unui amiral al Royal Navy și deținând o poziție onorifică la curte, unde ocupase poziția de doamnă de onoare a prințesei Christian*, Dorothy era extrem de bine conectată. Dar nu a fost impresionată de ambasadoare: „Lady G.B. este cu nasul pe sus și nu invită pe oricine, deși are o gospodărie excelentă, așa că nimeni nu o bagă prea mult în seamă”, i-a spus ea mamei sale. Aparent, snoaba lady Buchanan „trăgea linia la infirmierele VAD”, atunci când invita oameni la ceai, așa că Seymour și-a cultivat propriile contacte în lumea bună din Petrograd, mergând la balet, la operă, să-l vadă pe Șaliapin cântând în *Boris Godunov* și luând masa în oraș cu atașaii militari și navali britanici, aproape în fiecare seară, observând cu surprindere că în Petrogradul din timpul războiului „niciun bărbat nu se schimba la cină”. Se considera norocoasă că munca ei în salonul de bandaj de la Spitalul Anglo-Rus era „ușoară”. Și așa îi era dificil să învețe limba rusă, dar pentru multe dintre infirmierele VAD Petrogradul era o provocare, căci le lipsea gemul englezesc marca Crosse & Blackwell și erau nevoite să împartă locuințe înghesuite și inadecvate sau să petreacă ore întregi confecționând bandaje la spitalul Palatului de Iarnă, în loc să lucreze ca infirmiere.²⁷

În vârstă de 18 ani, Enid Stoker**, infirmiera VAD colegă cu Seymour, nu o ducea deloc ușor. Era șocată de nivelul de suferință îndurat de răniți – șocată și, în egală măsură, cuprinsă de admirație față de stoicismul lor în condiții extreme

* Fiica reginei Victoria, prințesa Elena, a fost căsătorită cu prințul Christian de Schleswig-Holstein (n. a.).

** Enid era nepoata celebrului scriitor Bram Stoker, autorul romanului gotic *Dracula* (n. a.).

și față de credința lor țărănească simplă, exprimată prin rugăciuni frecvente în fața icoanelor care atârnavă în colțurile saloanelor. Cântau mult, inclusiv la balalaici, și aveau o recunoștință copilărească ce o înduioșa, dar unele dintre poveștile lor erau sfâșietoare.²⁸ Își amintea de un tânăr soldat, Vasili, din Siberia, căruia îi fuseseră amputate ambele picioare. Într-o zi, stătea întins pe patul său, cu cioturile pe o pernă, „când un bătrân țaran a intrat în salon. Călătorise, cine știe cum, aproape 1.500 de kilometri, pentru a-și vedea fiul”, după cum își amintea Stoker. Dar, de îndată ce l-a văzut, a început să strige, „lacrimile curgându-i pe obraji”. Stoker a fost consternată să afle de la interpreta lor că bătrânul îl înjura pe băiat:

De ce nu *murise*? Dacă murea, familia ar fi primit o mică pensie – dar așa, uită-te la el, e o povară fără speranță. Cum mai putea lucra la fermă acum? Nu mai era decât o altă gură inutilă de hrănit, iar ei aproape că muriseră de foame deja.²⁹

În Rusia existau de-acum peste 20.000 de soldați repatriați care își pierduseră fie brațele, fie picioarele. Lui Dorothy Seymour îi plăcea mai ales să-i ducă pe acești soldați („ologii”) la plimbare cu droșci, prin Petrogradul acoperit de zăpadă, și să le ofere ceai.³⁰ Unii dintre ei nu-și părăsiseră satele până la mobilizare și, după luni întregi petrecute în spital, încă nu văzuseră capitala. Pentru ea era mai bine decât să ruleze bandaje toată ziua. Spre nemulțumirea lui lady Buchanan, Seymour, datorită poziției sale la curtea britanică, pe lângă mătușa țarinei, prințesa Elena, a fost încântată să primească o invitație personală pentru a-i face țarinei o vizită la Țarskoe Selo. Cum ar fi putut rezista oportunității de a vedea o femeie care era „ocupată să facă o istorie care va conta mult în viitor?”³¹ Cuvintele au fost mai profetice decât și-ar fi putut imagina Seymour.

În ianuarie 1917, iarna din Petrograd părea să-i fi istovit pe toți cei de la spital. Adjuncta lui lady Paget, lady Sybil Grey* (o altă aristocrată cu relații excelente, fiica unui fost guvernator general al Canadei), găsea că frigul era tare greu de îndurat.³² „Soarele nu strălucește ca în Canada”, scria ea în jurnal. „Dacă oamenii ca noi rareori au în camerele lor peste 10° Celsius, cum trebuie să fie pentru cei săraci?” Cu toate acestea, orașul arăta spectaculos: Catedrala Sfântul Isaac, care putea fi văzută din spital, „în ultima vreme, complet acoperită de zăpadă, este foarte frumoasă, coloanele parcă sunt din alabastru, cu statuile din bronz pe fundalul alb și cu o cupolă aurită în vârf. Grațioasele turle aurii se bucură de fiecare rază de soare.”³³ Cu toate privațiunile, Grey (la fel ca și alte infirmiere de la Spitalul Anglo-Rus) a recunoscut că locul avea ceva însuflețitor: „În acest moment nu aș pleca din Rusia pentru nimic în lume.” Era sigură că recenta asasinare a lui Rasputin fusese preludiul a ceva mult mai dramatic. „Este curios, nu-i așa, că lucruri de o mare însemnătate pot fi duse la îndeplinire doar prin intrigi și crime”, scria ea într-o scrisoare trimisă acasă, referindu-se la asasinarea lui Rasputin de către membrii apropiați ai familiei regale, prințul Felix Iusupov și Marele Duce Dmitri Pavlovici. „Puteți să vi-i imaginați pe Tecks, Connaughts etc.** făcând așa ceva în Anglia?”³⁴

În timp ce Seymour era dornică să rămână și să urmărească desfășurarea evenimentelor, în alte părți din Petrograd existau

* O „femeie foarte fermecătoare și sensibilă, care făcea cât 17 de-alde lady Muriel”, în opinia chirurgului Geoffrey Jefferson, care observa: „Toți sunt sături de lady M. aici, pentru că are niște idei foarte prostești și vine mereu cu un plan nou.” Triumviratul format din Grey, Paget și lady Georgina Buchanan se va dovedi a fi instabil, o asistentă descriindu-le ca fiind „formidabile, curajoase, devotate, dar într-o rivalitate evidentă” (n. a.).

** Acestea erau familii aristocratice strâns legate de familia regală britanică (n. a.).

cetățeni britanici, precum infirmierele Grant și Moir, care doreau cu disperare să ajungă acasă. Consulul britanic Arthur Woodhouse, care își avea birourile în Teatralnaia Ploșciad (Piața Teatrului), lângă Mariinski Teatr, fusese ocupat încă de la izbucnirea războiului să ajute la repatrierea cetățenilor britanici blocați în toată Rusia – de la Marea Baltică la Urali. „Era un val de oameni care doreau să se întoarcă acasă și care avea să se transforme într-un adevărat potop, cu refugiații din teritoriile invadate de germani”, își amintea fiica sa, Ella, menționând că mulți dintre ei erau „cei care își pierduseră locurile de muncă în timpul tulburărilor generale, cum ar fi sutele de guvernante care fuseseră angajate de familii bogate din toată țara... După ani de zile petrecuți în străinătate, aceste femei disperate se întorceau în vechea țară, multe dintre ele fără case la care să revină.” Era o priveliște tristă; „atât de multe au sosit plângând, încât le-am numit clasa H.H.H. (*helpless, hopeless, hystericals*)”^{*35}

Activitatea ambasadei a continuat, în ciuda volumului de muncă în creștere și previziunilor privind o prăbușire socială iminentă. Prima zi a Anului Nou rusesc, o zi de frig intens, a fost marcată de o recepție strălucitoare, pentru optzeci de membri ai corpului diplomatic, în sala de bal a Palatului Ecaterina, din Țarskoe Selo. În timp ce ambasadorul american Francis (împreună cu cei nouă membri ai staff-ului său) a evitat ținuta diplomatică formală, cu pantaloni până la genunchi, pantofi cu cataramă și pălărie cu pene, alegând să poarte sacou și cămașă cu guler ridicat, restul comunității diplomatice a călătorit în vestimentație completă, cu „sopțtuosul” tren special care le-a fost pus la dispoziție.³⁶ De acolo, au trecut prin zăpada viscolită în sănii cu blănuri, pe lângă copacii înghețați din parc,

* „Neajutorate, fără speranță, isterice” (engl.) (n. tr.).

în sunetul zurgălăilor. Mai era nevoie doar de „niște lupi ur-lând”, ca să devină un scenariu clasic rusesc, în opinia diploma-tului american Norman Armour.³⁷ „În fața ochilor noștri era acest tărâm fermecat”, scria diplomatul francez Charles de Chambrun: „Fațada ornamentată a palatului își aștepta oaspeții luminată de o mie de lumini și înconjurată de o aură în semi-cerc.” Cu toate acestea, el se întreba – la fel ca mulți dintre colegii săi diplomați – „după tot ce se întâmplase deja, după tot ce spuneau oamenii și după ceea ce încă se mai pregătea, cum avea să ni se pară stăpânul acestei splendori?”³⁸

„După ce au ieșit de sub nenumăratele pături”, diplomații au așteptat până când ușile duble ale sălii de recepție, roșii cu auriu, au fost deschise de doi soldați de gardă etiopieni înalți, cu turbane, și au fost „conduși în cea mai impunătoare încă-pere pe care o văzusem vreodată, captușită cu oglinzi aurii nesfârșite și nenumărate lumini electrice”, după cum își amin-tea J. Butler Wright. Au fost apoi așezați în grupuri, în ordinea întâietății, în spatele „decanului” lor, sir George Buchanan, și a personalului său, după care Nicolae al II-lea, îmbrăcat simplu într-o *cerkeska** cazacă de culoare gri, a intrat în cameră pen-tru a-i saluta. Pe parcursul celor două ore de recepție, acesta a conversat fermecător, cu zâmbetele și strângerile de mână obișnuite, într-o engleză sau franceză perfecte.

„M-a întrebat de cât timp eram aici, cum îmi plăcea, dacă frigul era prea aspru și a garantat că vara era vreme frumoasă”, își amintea Wright.³⁹

Țarul Nicolae al II-lea era un maestru al acestor amabilități goale, dar a devenit vizibil stânjenit când sir George Buchanan

* *Chokha*, cunoscută și după denumirea rusă, *cerkeska*, este o haină din lână cu guler înalt, care face parte din vestimentația tradițională a bărbaților din Caucaz (n. tr.)

a profitat de ocazie pentru a sublinia „necesitatea unei ofensive puternice pe Frontul de Est, pentru a ușura presiunea pe cel de Vest.” Norman Armour a considerat acest lucru nepotrivit din partea ambasadorului britanic, într-o astfel de ocazie pur socială: „Am văzut cum țarul își răsucea căciula de astrahan, afișând o iritare sporită, în timp ce Buchanan continua să pălăvrăgească.”⁴⁰

În rest, răspunsurile țarului în conversație au fost banale, iar privirea îi era blândă, dar goală. În opinia lui Charles de Chambrun, era clar că „nu era foarte interesat de răspunsuri”⁴¹. Sedus de farmecul superficial al țarului, ambasadorul Francis nu a observat aerul de epuizare al acestuia: „Am fost cu toții impresionați de cordialitatea manierelor Majestății Sale, de echilibrul său și de condiția sa fizică aparent excelentă, precum și de promptitudinea cu care se exprima”, nota el în jurnal. După părerea sa, țarul „dădea impresia că are o încredere supremă în el însuși”, într-atât, încât a fost fericit să iasă „la o țigară” cu atașatul naval american Newton McCully și să vorbească despre „căderea lui Porfirio Diaz* în Mexic”, mai degrabă decât despre starea Rusiei.⁴² Dar lui Wright, la fel ca însoțitorului său Armour, i s-a părut că Nicolae „părea foarte nervos, iar mâinile îi tremurau încontinuu”. Ambasadorul francez Paléologue era de aceeași părere: fața palidă și slabă a lui Nicolae „trăda natura gândurilor lui ascunse”⁴³.

În general, a fost o întâlnire impresionantă, despre care memorialiștii, inclusiv Francis, au spus retrospectiv că a marcat „strălucirea și fastul unei epoci muribunde”⁴⁴. „Niciunul dintre noi nu și-a dat seama că asistam la ultima apariție publică a ultimului conducător al măreței dinastii Romanov”, scria el mai târziu în memoriile sale. Țarul părea să nu aibă habar că

* Președintele mexican înlăturat printr-o lovitură de stat în 1911, care a murit în exil în 1915 (n. a).

„stătea pe un vulcan”⁴⁵. Impresia generală a lui Chambrun a fost că Nicolae arăta, „mai degrabă, ca o jucărie automată ce avea nevoie să i se învârtă cheița, decât ca un autocrat gata să zdrobească orice rezistență”⁴⁶.

Un aer mai intens de epuizare și prevestire a fost detectat și de ambasadorul Paléologue: „În toată suita strălucitoare și scilpitoare a țarului, nu exista un chip care să nu exprime neliniște.” După ce s-au bucurat de vin și sendvișuri și au dat bacșișuri „generoase” personalului, membrii corpului diplomatic s-au întors la Petrograd.⁴⁷ Câteva ore mai târziu, Wright bea vodcă și se îndopa cu caviar și *zakuski* („aperitive”) în apartamentul lui Armour, de pe Liteinii, pentru a sărbători Anul Nou. În zilele care au urmat, Wright s-a bucurat de ieșiri la operă, pentru a vedea *Evgjeni Oneghin*, de Ceaikovski, la balet, cu Meriel Buchanan la Mariinski Teatr, care a fost arhiplin, a jucat bridge la prințesa Șavșavdze („o reuniune strălucită”), a luat cina la Café de Paris și a fost la patinaj la un club privat exclusivist, unde faptul că erai membru al corpului diplomatic „îți deschidea întotdeauna ușile”⁴⁸. Dacă țarul se afla pe marginea vulcanului, atunci la fel se întâmpla și cu cea mai mare parte a comunității diplomatice, laolaltă cu hedoniștii înguști la minte din înalta societate rusă.

La opt zile după recepția țarului, o delegație a Alianților formată din înalți oficiali britanici, francezi și italieni, condusă de lordul Milner – un membru eminent al cabinetului de război al lui David Lloyd George –, a sosit în oraș pentru o conferință importantă, care avea drept scop consolidarea cooperării continue cu Rusia și menținerea acesteia în război. Deși comunitatea de imigranți aștepta cu nerăbdare inevitabilele petreceri pe care o astfel de vizită le-ar fi generat, aceasta a venit într-un moment de grave tulburări în industrie. Chiar în ziua în care

misiunea a sosit în capitală, 150.000 de muncitori au intrat în grevă și au mășăluit pentru comemorarea masacrului protestatarilor pașnici uciși cu fix 12 ani mai devreme. Duminica Însângerată din 1905 era o amintire mereu prezentă pentru clasele muncitoare asuprite din Petrograd, în timp ce tensiunea continua să crească în oraș.

Cu toate acestea, oficialitățile țariste erau preocupate de criza mai acută a lipsei disperate de locuri de cazare din Petrograd, pe care o provocase sosirea misiunii aliate. Oaspeții de la parterul Hôtel d'Europe, deja supraaglomerat, s-au trezit cu camerele rechiziționate și au constatat că nu aveai „unde să te duci” și că „nu se mai găseau camere la niciun preț”⁴⁹.

Un ultim val de petreceri oficiale a avut loc în următoarele trei săptămâni, ridicând pentru scurtă vreme moralul în capitala obosită. „Pentru scurt timp, aproape că te puteai imagina din nou în St. Petersburgul [*sic!*] din perioada antebelică”, își amintea Meriel Buchanan, care a profitat din plin de strălucitorul vârtej social:

O veselie bruscă a cuprins orașul. Trăsuri ale curții, cu cai frumos îngrijiți și cu vizitii în livrele imperiale purpurii și aurii, treceau în sus și în jos pe străzi. Un șir nesfârșit de automobile stătea toată ziua în fața Hôtel d'Europe, unde fuseseră cazate misiunile. În fiecare seară aveau loc dineuri și baluri; marea lojă regală de la balet era plină de uniforme franceze, engleze și italiene.⁵⁰

Nicolae al II-lea a adoptat din nou masca elegantă destinată publicului cu prilejul unui dineu de gală la Țarskoe Selo, la care sir George Buchanan a stat la dreapta sa. Delegații s-au alăturat mascaradei prin a împărtăși „remarci fără sens despre alianță, război și victorie.” Ca întotdeauna, țarul a fost „vag” în conversație, iar după o succesiune de schimburi de replici

respectuoase și plictisitoare s-a retras cu un zâmbet.⁵¹ Ca de obicei, singuratica împărăteasă a lipsit. Le-a revenit doamnelor de frunte ale aristocrației din Petrograd, adică Marii Ducesă Vladimir* și contesei Nostitz (o aventurieră americană care intrase în aristocrație prin căsătorie)** , rolul de a organiza unele dintre celelalte distracții fastuoase puse la cale pentru misiunea Aliatilor, Nostitz susținând că fusese aleasă să găzduiască recepția din 6 februarie la ea acasă deoarece „țarina era prea bolnavă pentru a face primiri la palat”. Seara aceea avea să-i stăruiască în amintire:

Seara acelei ultime și splendide recepții mi-a rămas întipărită în memorie pentru totdeauna. Nu trebuie decât să închid ochii, să revăd salonul nostru roz și auriu, cu vechile și magnificele portrete de familie, cu tapiseriile rafinate, înțesat de cea adunare strălucitoare de invitați. Toată curtea, crema societății din Petrograd, trei sute dintre cele mai mari nume ale ei, toți membrii corpului diplomatic și soțiile lor, membrii delegației aliate – lordul Milner, unul dintre cei mai importanți miniștri ai Angliei, lord Brooke, sir Henry Wilson,

* Marea Ducesă Marie Alexandrine de Mecklenburg-Schwerin (1854-1920), fiica Marelui Duce Friedrich Franz al II-lea de Mecklenburg-Schwerin și a prințesei Augusta de Reuss-Köstritz, soția Marelui Duce Vladimir Aleksandrovici al Rusiei, cel de-al treilea fiu al țarului Alexandru al II-lea al Rusiei, devenită, după căsătorie, Marea Ducesă Maria Pavlovna a Rusiei („Maria Pavlovna cea Bătrână”). Deoarece nu a renunțat multă vreme la religia sa luterană, era numită, în lumea bună rusă, Marea Ducesă Vladimir, după prenumele soțului său, iar, în cadrul familiei, Michen (n. red.).

** Numele ei real era Lillie (Madeleine) Bouton. Fiica unui muncitor de la un siloz din Iowa și, din când în când, actriță a unui teatru american și de pe continent, l-a fermecat pe extrem de bogatul conte Grigori Nostitz, atașat militar la ambasada rusă din Paris, determinându-l să se însoare cu ea și să devină, astfel, cel de-al doilea dintre cei trei soți aristocrați ai săi (n. a.).

lordul Clive, lordul Revelstoke, sir George Clerk, generalul de Castelnaud, eroul Franței, Sociologue, delegatul italian, Gaston Doumergue, toți erau acolo în seara aceea.⁵²

Când vizita s-a încheiat, puțini au fost cei care au simțit că a avut vreo semnificație politică. Robert Bruce Lockhart a fost de parte de a fi impresionat de „interminabila rundă de festivități”, observând mai târziu că „rareori în istoria marilor războaie atât de mulți miniștri și generali importanți au putut să își părăsească țările respective pentru o misiune atât de inutilă”. Ambasadorul Paléologue a fost de aceeași părere: conferința s-a prelungit timp de trei săptămâni „fără niciun scop” și „niciun rezultat practic nu a reieșit din toată această sporovăială diplomatică”. Ce rost avea, s-a întrebat el, ca Aliații să trimită Rusiei rezerve uriașe – „tunuri, mitraliere, obuze și avioane” –, când aceasta nu avea „nici mijloacele de a le duce pe front, nici voința de a profita de ele?”⁵³

Lordul Milner a mărturisit, de asemenea, că a considerat călătoria o pierdere de timp, după ce și-a dat seama de „ineficiența rușilor” în a face ceva și a decis că Rusia era condamnată – acasă, dar și pe front. Cu toate acestea, „consensul general al celor bine informați, atât Aliați, cât și ruși”, era că „nu va fi nicio revoluție, până după război”⁵⁴.

Maurice Paléologue însă vedea lucrurile altfel. În timp ce delegații francezi se pregăteau să se întoarcă acasă, el le-a transmis un mesaj pe care să îl ducă președintelui de la Paris: „În Rusia se apropie o criză revoluționară... Pe zi ce trece, națiunea rusă este tot mai indiferentă față de război, iar spiritul de anarhie se răspândește în toate clasele, chiar și în armată.” Grevele din octombrie din zona Viborg fuseseră, în opinia lui Paléologue, „foarte semnificative”; pentru că atunci când au izbucnit violențele între greviști și poliție, Regimentul 181, care fusese

chemat în ajutorul polițiștilor, s-a întors, de fapt, împotriva acestora. A fost nevoie ca o divizie de cazaci să fie „chemată în grabă, pentru a-i face pe răzvrățiți să-și bage mințile-n cap”.

În cazul unei revolte, a avertizat Paléologue, „autoritățile nu se vor putea baza pe armată”. Și a mers chiar mai departe: de asemenea, Alianții trebuie să se pregătească în liniște pentru probabila „dezertare a aliatului nostru” – căci Rusia o să iasă din război și, totodată, din rolul său în apărarea Frontului de Est.⁵⁵ Sir George Buchanan era acum atât de mistuit de un sentiment tot mai puternic de dezastru iminent, încât a raportat Ministerului britanic de Externe de la Londra că „Rusia nu va putea, în opinia mea, să facă față unei a patra campanii de iarnă, dacă situația actuală se prelungește la nesfârșit.” Necazurile, „dacă vor veni, se vor datora mai degrabă unor cauze economice decât politice.” Și revolta va începe „nu cu muncitorii din fabrici, ci cu mulțimile care așteaptă în frig și zăpadă în fața magazinelor.”⁵⁶

Până în februarie, transportul zilnic de făină către Petrograd se redusese la doar 21 de vagoane, în loc de 120, câte erau necesare în mod normal. Pâinea albă existentă „se făcuse din ce în ce mai cenușie, până când devenise necomestibilă”, din cauza contrafacerii excesive. Administrarea defectuoasă, corupția și risipa de provizii erau foarte răspândite, agravate de o rețea feroviară paralizată, care nu putea transporta eficient alimentele din provinciile îndepărtate – unde încă erau din belșug – către orașele care aveau cea mai mare nevoie de ele. Oamenii au fost indignați să descopere că, din cauza creșterii prețului ovăzului și al fânului, o mare parte din pâinea neagră – hrana de bază a săracilor – era dată ca hrană celor 80.000 de cai din capitală, pentru a-i ține în viață: „Fiecare cal mânca pâinea neagră a zece oameni.”⁵⁷ Zahărul era acum atât de rar, încât multe dintre

patisseries și cofetării au fost nevoite să se închidă. Veștile despre alimentele irosite și despre „milioanele de kilograme de carne de vită siberiană ieftină” lăsate să putrezească pe calea ferată se răspândeau ca un foc de paie:

Puțini dintre muncitorii din fabricile de muniții, ale căror soții sau copii își petreceau mai mult de jumătate din timp stând la coadă în fața vreunui magazin de pâine, nu auziseră de „cimitirele de pește” din Astrahan, unde erau îngropate mii de tone din captura provenită din Marea Caspică, toată stricată; și toată lumea auzise de „râurile de zahăr” pe care călătorii le văzuseră curgând din depozitele de zahăr din marile districte de cultivare a sfeclei din Rusia de Sud și Podolia.⁵⁸

„În timp ce noi puneam gem în ceai, iar muncitorii îl beau neîndulcit”, scria oficialul american Philip Chadbourn, care inspecta lagărele de detenție pentru germanii din Rusia, „toată lumea știa că țara era plină de cereale, iar orașele de provincie erau pline de făină.”⁵⁹ La 19 ianuarie, un anunț oficial privind iminenta raționalizare a pâinii (doar o livră* pe zi de persoană) a stârnit panică în rândul cumpărătorilor. Acum, oamenii stăteau atât de mult la coadă la brutării, încât sufereau de hipotermie. Dacă erau suficient de norocoși să primească totuși ceva, se grăbeau să plece, „îmbrățișând strâns bucata de pâine caldă pe care o cumpăraseră, într-o încercare zadarnică de a primi de la ea puțină căldură”⁶⁰.

Chiar și străinii sufereau, deși în mod relativ. „Acum, suntem atât de lipsiți de orice aici, încât șunca și slămina au devenit mai acceptabile decât un buchet de orhidee”, se plângea J. Butler Wright, de la ambasada SUA, adăugând că „whiskyul intră în

* Unitate de măsură pentru greutate, de aproximativ 500 de grame, folosită în special în țările anglo-saxone (n. tr.).

aceeași categorie.” El s-a bucurat nespus când a sosit un curier de la Washington cu 27 de pungi de corespondență, precum și cu „șuncă, Listerine, whisky, dioxigen*, marmeladă, hârtii etc. etc.”⁶¹ Încercând să se încălzească în camera sa de hotel, fotograful Donald Thompson încă reușea să facă rost de cafea, „dar este cafea doar cu numele, iar pâinea nu este deloc pâine.” După cum a recunoscut el: „foametea începea să se simtă chiar și la Hotelul Astoria.”⁶²

Foametea era agravată de temperaturile sub 0° Celsius care afectau aprovizionarea orașului cu combustibil pe calea ferată. Bărcile cu vâsle de pe Neva au fost tăiate pentru lemne de foc și s-a recurs la măsuri și mai disperate: „În toiul nopții”, oamenii se strecurau în cel mai apropiat cimitir, „ca să umple saci întregi cu crucile din lemn de la mormintele oamenilor săraci” și să le ducă acasă pentru a face focul cu ele.⁶³

A urmat un nou val de greve. De data aceasta, poliția țaristă n-a mai riscat nimic. La ordinul ministrului de Interne, Aleksandr Dmitrievici Protopopov, mitralierele au fost montate în secret pe acoperișurile tuturor clădirilor importante din oraș, în special în jurul principalei artere de circulație, Nevski Prospekt. La 9 februarie, J. Butler Wright remarca starea de spirit din ce în ce mai întunecată:

Cazacii patrulează din nou prin oraș, din cauza amenințărilor cu greva – *femeile* încep să se revolte din cauză că trebuie să stea la cozi de pâine de la ora 5:00, în condițiile în care magazinele se deschid la 10:00, și asta pe o vreme cu 25° Celsius sub zero.⁶⁴

El avea informații sigure că „ziua stabilită pentru deschiderea Dumei va fi ziua în care va avea loc o izbucnire socialistă.”

* Se pare că în perioada respectivă dioxigenul era folosit pentru albirea dinților (n. a.).

Anticipând acest lucru, 14.000 de cazaci fuseseră aduși la Petrograd pentru a întări rezervele armatei.^{65*} În data de 14 februarie, când Duma s-a redeschis după vacanța de Crăciun, cazacii patrulau pe străzile din Petrograd, dar tulburările prevăzute nu s-au petrecut. Dezbaterile de la Palatul Taurida, foarte aglomerat, s-au desfășurat într-o atmosferă de deznădejde, mai degrabă decât de confruntare. Gândindu-se că pentru moment criza s-a încheiat și era în siguranță să „își ia o scurtă vacanță”, un sir George Buchanan epuizat și soția sa au plecat pentru o foarte necesară pauză de zece zile la conacul unui prieten din colonia britanică de pe insulița Varpasaari, din Finlanda.⁶⁶

* Majoritatea unităților de armată care se aflau de acum în Petrograd erau formate din rezerviști, cea mai mare parte a armatei regulate fiind plecată pe front. În oraș rămăseseră recruții neexperimentați, dintre care unii erau greviști industriali, forțați să se înroleze în armată ca pedeapsă (n. a.).

Între Revoluția din Februarie din 1917 și lovitura de stat bolșevică a lui Lenin din octombrie, Petrogradul (fostul Sankt Petersburg) a fost într-o continuă frământare, iar acest lucru nu s-a simțit nicăieri mai intens decât pe celebrul Nevski Prospekt. Acolo, vizitatorii străini din hoteluri, birouri și ambasade au privit haosul izbucnit în apropierea lor.

Printre martorii evenimentelor s-au numărat jurnaliști, diplomați, oameni de afaceri, bancheri, guvernante și asistente medicale. Mulți dintre ei au ținut jurnale și au redactat scrisori pe care le-au trimis acasă, de la o asistentă engleză, care supraviețuise scufundării Titanicului, la valetul de culoare al ambasadorului SUA, aflat departe de sudul său natal, și până la conducătoarea mișcării sufragetelor, Emmeline Pankhurst, care venise la Petrograd pentru a inspecta Batalionul Femeilor condus de Maria Bocikariova.

Pe baza acestui consistent material bibliografic, o mare parte nepublicat anterior, Helen Rappaport ne conduce prin tulburătoarele evenimente din 1917, pentru a înțelege Revoluția așa cum s-a desfășurat, martorii lor fiind prinși într-o veritabilă „harababură roșie”.

„O cronică vie, captivantă și bine documentată a Revoluției Ruse, văzută prin ochii unei distribuții surprinzătoare și extravagante de străini din Petrograd și minunat redată de Helen Rappaport.”

SIMON SEBAG MONTEFIORE

SERIE DE AUTOR

Carte recomandată de:

Historia

Parteneri media:

OBSERVATOR CULTURAL

ISBN: 978-606-088-533-7

9 786060 885337

www.edituracorint.ro